

Prens Adaları'nın Ekolojik Özelliklerinin Korunması

Canan KOCA^{1*}

¹Yıldız Teknik Üniversitesi, FBE Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Peyzaj Planlama, İstanbul

*Sorumlu Yazar:

E-posta: canan_koca@hotmail.com

Geliş Tarihi: 05 Mayıs 2012

Kabul Tarihi: 06 Temmuz 2012

Özet

Prens Adaları olarak da bilinen Marmara Denizi'nde bulunan irili ufaklı 25 adadan dokuzunu kapsayan Adalar ilçesi, farklı dinleri temsil eden dini yapıları, tarihi ve mimari yapıları, plajları, egzotik ve endemik bitki türleri ile her dönemde olduğu gibi günümüzde de önemini koruyan yerleşim yerlerindedir.

%55'i orman alanı olan Adalar İlçesi; hareketli jeolojik yapısı, kıyılarının çok yönlü bakıllara, zengin bir kara ve deniz ekosistemine sahip olması gibi özelliklerinin yanı sıra tarihi ve kültürel yapı varlığı ile İstanbul'un en önemli sayfiye yerlerinden biri durumundadır.

Çalışmada, doğal ve kültürel değerleriyle ekolojik öneme sahip Adalar ilçesinin mevcut durum analizi yapılacak, doğal ve kültürel eşikler tespit edilerek ekolojik yorumları içeren eşik alanlarının "Sürdürülebilir Korunması" ve "Ekolojik Planlaması" konuları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Prens Adaları, ekolojik planlama, sürdürülebilir gelişme, ekosistem

GİRİŞ

Sağlıklı, bozulmamış ve doğal bir çevre tüm canlılar için hayati bir önem taşımaktadır, ancak hızlı nüfus artışı ile birlikte doğal ve kültürel kaynaklar bozulmakta yada yok olmaktadır. Kaynakların tükenmeye başlaması, kirlilik ve insan-doğa dengesinin bozulması ekolojik planlama yaklaşımını zorunlu hale getirmiştir [1]. Dolayısıyla fiziksel planlama kararlarında çevresel etkileşimin değerlendirilmesi gerekmektedir [2]. Çevreyi korumak ve teknoloji-doğa arasında en iyi ekolojik dengeyi sağlamak için kentsel büyüme kapsamlı bir şekilde planlanmalı ve yeni çevresel veriler oluşturmak amacıyla ekolojik yaklaşım kentsel gelişmeyi yönlendirmelidir [3]. Çevre korumacılıkta en rasyonel yaklaşım da kalkınma hareketi ile çevre değerleri arasında uzun vadede kurulması gereken "koruma-kullanma dengesi" ilkesini geliştirmektir [4].

Egzotik ve endemik bitki topluluğu, zengin flora ve faunası ile farklı dönemlere ait tarihsel değerleri ile önemli doğal ve kültürel özelliklere sahip Prens Adaları sürdürülebilir gelişme bağlamında önem taşımaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma; hava, su ve diğer doğal elemanların kalitesi üzerindeki olumsuz etkilerin en aza indirilerek ekosistemin devamlılığını sağlamayı, bitki ve hayvan türlerinin korunmasını gerekli kılmaktadır [5].

Sürdürülebilir gelişme ve aynı zamanda çevreye uyumlu bir yaşam için ekolojik ve ekonomik kararların bir arada ele alınması söz konusudur. Bu nedenle bölgesel ve yerel alan düzeyindeki çok farklı coğrafi özelliklerin ve bunlara bağlı gelişen doğal kaynak ile sosyo ekonomik- kültürel bileşenlerin

oluşturduğu mekansal sistemlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin saptanması ve çeşitli plan kademelerinde özelden genele irdelenip yorumlanması ekolojik ve ekonomik mekan değerlerini olumlu olarak etkileyecektir [6-7].

Bu bağlamda, Prens Adaları'nın mevcut doğal ve kültürel yapısı değerlendirilerek, sürdürülebilir kalkınma ve ekolojik planlama doğrultusunda korunmasına yönelik öneriler getirilmesi amaçlanmaktadır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Marmara Denizi'nde bulunan irili ufaklı 25 adadan dokuzunu kapsayan Adalar ilçesi, İstanbul il sınırları içerisinde, 40° 49' 10" kuzey ile 29° 06' 45" doğu koordinatları arasında yer almaktadır. Adalar'ın tamamı 1133 hektar yüz ölçümüne sahip olup, bunun 542 hektarı yerleşik alanlardır. Diğer kısımlar ise genelde ormanlık, makilik ve kayalık alanlardan oluşmaktadır. Büyükada, Heybeliada, Kınalıada, Burgazada ve Sedefadası'nda yerleşim bulunmakta, Kaşıkadası, Yassıada, Sivriada ve Tavşanadası'nda ise yerleşim bulunmamaktadır [8].

Materyal olarak ekolojik planlamaya ilişkin haritalardan (topografya, jeoloji, toprak, heyelan vb.) ve bölgeye ilişkin yapılmış çalışmalardan yararlanılmıştır. Araştırma yöntemi olarak ise literatür taraması, arazi çalışması yapılmış, ilgili kurum ve kuruluşlarla görüşülmüş ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan 1/5000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu referans alınmıştır.

Şekil 1. Prens Adaları'nın Konumu

BULGULAR VE TARTIŞMA

Doğal Yapı

Adalar'ın en yüksek yerleri ormanlık alanlar içinde kalan tepe noktalarıdır. Büyükada'da bulunan Yüce-tepe 202 metre yükseklikle ilçenin en yüksek noktasıdır. Büyükada'da İsa Tepesi (164 m.) ve Nevruz Tepe (145 m.), Burgazada'da Bayrak-tepe (170 m.), Heybeliada'da Değirmen-tepe (136 m.) ve Kınalıada'da Çınartepesi (115 m.) Adalar'ın diğer yüksek noktaları olarak hareketli morfolojik yapıya sahip alanlarıdır [8].

Adalar ilçesi genel olarak eğimli bir araziye sahip olup, yerleşime sakıncalı olarak tanımlanabilecek %30'un üzerindeki eğimli alanları daha çok orman içinde ve deniz kıyısında bulunmaktadır. Toplam 88,89 hektar olan eğim açısından yerleşime sakıncalı alanlar, ilçenin %7,84'ünü oluşturmaktadır. Büyükada'da 41,58 hektar, Heybeliada'da 8,59 hektar, Burgazada'da 24,16 hektar ve Kınalıada'da 14,56 hektar alan % 30 üzeri eğime sahiptir [8].

Adalar arazisinde yöneliş daha çok güneydoğu ve kuzeybatıya doğrudur. Kınalıada ve Burgazada'da doğuya, Büyükada'da kuzeye ve doğuya, Heybeliada'da kuzeye doğru yöneliş bulunmaktadır [8].

Adalar, Marmara Denizi içinden geçen Kuzey Anadolu Fayı'nın kuzeyinde yer almakta olup, Doğu yönlü olan bu aktif faydan etkilenmektedir. Adalar'da bölgesel jeoloji kapsamında Paleozoik ve Senozoik yaşlı çökeller görülmektedir. Paleozoik çökeller karasal bir ortamda çökelmeye başlamış, bunları denizel çökeller izlemiş ve havza çökelleriyle son bulmuştur [8].

Adalar'ın zeminini oluşturan kaya birimler çok fazla kimyasal ve mekanik etkilere maruz kalmıştır. Litolojik özelliklere ve tektonik etkilere bağlı olarak gelişen erozyon, Adalar'ın morfolojik gelişiminde etkili olmuştur. Ayrıca Adalar'da Aydos Formasyonu, Kurtköy Formasyonu, Tuzla Formasyonu, yamaç molozu, alüvyon ve dolgu alanları görülmektedir [8].

Geçmiş zamanlarda Adalar'da işletilen birçok yeraltı zenginliği bulunurken, günümüzde herhangi bir işletme

yapılamamaktadır. Yeraltı kaynaklarını bakır, demir, kireç, taş ve tuğla ocakları oluşturmaktadır. Büyükada'da eski tuğla ocağı, Burgazada'da kireç ocağı, Heybeliada, Kınalıada, Sedefadası, Tavşan Adası ve Sivriada'da taş ocakları bulunmaktaydı ancak günümüzde bu ocaklar işletilmemektedir [8].

Adalar İlçesi'nde genel olarak toprak derinliği 15–20 cm'yi geçmemektedir. Eski Bağ bölgesinde (Büyükada) 30–40 cm'yi bulmakta ve ayrışma daha hızlı olmakta, organik madde kapasitesi ve toprağın su tutma kapasitesi daha yüksek oranlarda seyretmektedir. İlçede, killi balçık ve kumlu balçık gibi demir yönünden zengin topraklar mevcuttur. Kayalık ve taşlık yapıya sahip olmasına rağmen, besin elementlerince zengin ancak organik madde yönünden yetersiz bir toprak yapısına sahiptir [8].

Tarihi kireç ocaklarının bulunduğu bölgede toprak kireç yönünden zengindir. Yamaç eğiminin çok fazla olması nedeniyle yerçekimi etkisinin, rüzgârın ve yer yer suyun etkisiyle meydana gelen erozyon ile zaten az olan nebati toprak da denize akmakta veya yamaç bitimlerinde birirmektedir.

İklim Adalar'da, Akdeniz ve Karadeniz iklimleri arasında bir geçiş niteliği göstermekte olup, yazları kurak, kışları ve baharları yağışlı geçmektedir. Mevsimsel olarak yapılan değerlendirmede hâkim rüzgâr yönünün, kışın batı, yazın ise doğu olduğu tespit edilmiştir. Yıllık ortalama yağış miktarı; 615 – 708 mm ve yağışlı geçen gün sayısı 120 gündür. Yıllık ortalama sıcaklık değerleri 14,9 °C ile 15,1 °C arasında değişmekte olup, ortalama bağıl nem oranı ise % 74 – 75 arasındadır [13].

Büyükada, Heybeliada, Burgazada ve Kınalıada ada grubunda egzotik ve endemik bitki türleri ile büyük öneme sahip ormanlarındaki doğal bitki örtüsü kızılçam ve Akdeniz'e özgü maki topluluklarıdır. Adalarda oldukça boylu, sekonder tipte oluşmuş kocayemiş, menengiç, geniş yapraklı akçakesme, defne, kermes meşesi, delice, katran ardıcı, İspanyol katırtırnağı, beyaz çiçekli laden, tüylü keçiboğan ve lavanta çiçeği gibi maki elemanları görülmektedir [14].

Şekil 2. Büyükada Ormanı

Ayrıca Adalar İlçesinde 615 hektar alan kaplayan ormanlar; iğne yapraklı ormanlar ve geniş yapraklı ormanlar olmak üzere farklılık göstermektedir [8].

Kültürel Yapı

Doğal yapısının yanı sıra tarihi dokusu ve çok kültürlü yapısı ile de İstanbul'un tarihi ve turistik değere sahip yerlerinden olan Adalar'da 1707 adet tescilli yapı bulunmaktadır. Tarihi miras; kiliseler, sinagoglar, manastırlar, ayazmalar, camiler gibi farklı dinlere ait yapılar ile konutlar ve çeşmelerden oluşmaktadır. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyıl

dönemlerine ait İstanbul'un çok kültürlü mimari üslubunun en seçkin örnekleri Adalar'da yer almaktadır. [12].

Adalar'da Antik, Bizans ve erken Osmanlı dönemlerine ilişkin yapılardan günümüze kalanlar ve kalıntılar giderek yok olmaya başlamıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlılar Adalar'ı sayfiye mekanı olarak seçmeye başlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Birinci Dünya Savaşı ve Tanzimat dönemlerindeki mimari birikimler Adalar'ın yerleşimlerine de yansımıştır, ancak 1894 yılındaki depremin Adalar'a büyük hasar vermesi nedeniyle yerleşimin yeniden inşası Erken Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir. 1917'de gerçekleşen Rus Devrimi'nden kaçan Beyaz Rus soylularının İstanbul'a gelmesi ve özellikle Büyükkada'ya yerleşmesiyle okul, hastane, eğlence, iskele gibi yeni hizmet yapıları da yapılmaya başlanmıştır.

Şekil 3. Bizans Dönemi Yapıları- Aya Yorgi Manastır Kilisesi (Büyükkada) [12]

Şekil 4. Osmanlı Dönemi Yapıları- Barba Evi (Heybeliada) [12]

Şekil 5. Cumhuriyet Dönemi Yapıları- Dikmenevi (Büyükkada) [11]

1923'te Ankara Palas Otel'i Art Deco tarzında yapılmıştır ve bunu Neo-klasik ve eklektik mimari tarz konut yapılarının inşası izlemiştir. Bugün bazı köşkların bu akımdan etkilendiği, neo-klasik ve eklektik mimari çizgiler taşıdıkları görülmektedir ve geçmiş dönemin çizgilerini taşıyan bu yapıların korunması gerekmektedir.

Eşikler ve Sorunlar

Sürdürülebilirlik bağlamında Adalar morfolojik yapısına bağlı gelişen ormanların ve onlara özgü flora ve faunasının habitat alanlarının korunması ve yine morfolojik yapısına özgü gelişen kıyı rölyefinin ve buna bağlı deniz faunasının habitat alanlarının korunması büyük önem taşımaktadır.

Adalar'ın Kuzey Anadolu fay hattı etkisi altında olması, yerleşme alanlarının bir kısmının alüvyon topraklar üzerinde bulunması önemli sorunlardır.

Günöbirlik turizm amaçlı kullanılan Adalar kıyılarının ekonomik açıdan da önemi büyüktür. Ancak kıyıda gelişen yapılaşmanın sorunlara neden olacağı açıktır. Adalar'daki kıyı varlığının korunarak kullanılması, geliştirilmesi ve yapılaşmada dikkat edilmesi önemli bir husustur.

%31'i Kentsel Sit alanı olan Adalar ilçesinde tescilli ve tescilli önerilen yapıların tümü kültürel eşikleri oluşturmaktadır. Kültürel sorunlar ele alındığında peyzaj açısından önem taşıyan kent mobilyaları, yaya ulaşım sistemine ilişkin sorunlar ile mevcut konut dokusu ile uygun olmayan yapılaşma ve kimi yapılarda restorasyon ihtiyacı karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Adalar'ın doğal ve kültürel değerleri, koruma ve kullanma dengesi içinde İstanbul metropoliten kent yaşamına katılmalıdır. Plan kararları çevreye duyarlı nitelik taşınmalı ve yerleşimlerin doğal karakterlerini (topografya, manzara, yöneliş, güneş, gölge, rüzgâr vb) değerlendirmelidir. Doğal ve kültürel değerlere ilişkin kapsamlı bir envanter oluşturulmalı, bu bilgiler sistemli olarak güncellenmelidir. Adalar'ın kendine özgü morfolojik yapısı ve doğal kaynaklarıyla birlikte ortaya koyduğu özgün kimliği korunmalıdır.

Tüm planlama çalışmalarında doğal, kültürel ve tarihsel çevre değerleri (Sit Alanları, ormanlar, tescilli yapı ve alanlar) dikkate alınarak yeniden irdelenmelidir. Planlarda "Sürdürülebilir Koruma" ve "Ekolojik Planlama" ilkeleri planlamanın temel taşlarını oluşturmalıdır.

Adalar'ın doğal, tarihi ve kültürel değerlerinin sürdürülebilirliğinin korunması için imar ve planlama çalışmalarında;

Koruma-Kullanma

Sıhhileştirme

Rekultivasyon (Biyolojik ve Teknik Onarım) gibi planlama tekniklerinin kullanılması söz konusu olmalıdır. Şöyle ki;

Koruma-kullanma

Ekolojik dengenin korunması, iyileştirilmesi yönünde önlemler alınması, mevcut bitki ve hayvan türlerinin (flora/fauna) korunması ve özgün bitki dokusunun geliştirilerek korunması,

Mevcut orman alanları, ağaç toplulukları ile anıt ağaçların korunması,

Biyo-çeşitliliğin korunarak, doğal ekosistemlerin devamlılığının sağlanması,

Adalar'ın mevcut tarihsel yapı özelliklerini simgeleyen kentsel doku kimliğinin, doğal yapı içinde bütüncül plan kararları ile korunması ve geliştirilmesi,

Mevcut farklı dini ve kültürel yapısı ile uyumlu sosyal özgün dokusunun korunması,

Sıhhileştirme -yenileme

Orman alanlarının sağlığı için bakım ve gençleştirme çalışmalarının yapılması,

Adalar'daki nüfus yoğunluğunu artırıcı ve betonlaşmayı teşvik edici düzenlemelerden kaçınılması,

Sağlıklı bir kentsel yaşam ortamı sağlamak için mevcut kentsel yapı stoğunun sağlıklılaştırılması,

Kıyıya paralel, kıyıları tümüyle kapatan yapılaşma biçimi değiştirilerek, kıyıya dik gelişen ve doğa ile bütünleşen yapılaşmanın hedeflenmesi,

Kaldırım işgalini önleyici yasal düzenlemelerin yapılması, zemin kaplamasında yenileme ve standardizasyonun sağlanması, kaldırım genişliğinin min. 90 cm olacak şekilde düzenlenmesi,

Kent mobilyalarının kültürel dokuyla uyumlu, estetik ve standartlara uygun olması,

Bina cephelerinin binanın tarihi yapısı ve malzemesine uygun olarak kaplanması için yasal düzenlemelerin geliştirilmesi,

Restorasyon gerektiren yapılar için restorasyonun teşvik edilmesi,

Rekultivasyon

Orman alanlarının geliştirilmesi ve yeni ekilecek ağaç türlerinin mevcut dokuya uygun olması,

Orman altı floranın, makiler, ağaç ve ağaççıkların daha önceki hallerine kavuşturulması,

Gerekli ağaçlandırma ve setleme çalışmaları ile erozyon tehlikesi olan yerlerde toprak kaymasının önüne geçilmesi,

Balık, kuş ve kelebek gibi önemli fauna türlerinin yok olmasını önleyici tedbirler alınması,

Adalar ilçesinde çok fazla yangın olayına rastlanmamasına karşın, orman alanlarında özellikle yangına duyarlı ağaçlık bölgelerde izole edilmiş bölümler oluşturularak bir iç taksimat şebekesinin sağlanması ve bunun için gerekli olan yangın emniyet yolları ve yangın emniyet şeritlerinin oluşturulması,

Kıyı bozulmalarını önlemek veya en aza indirmek için; kıyıya olan rekreasyonel ve turistik taleplerin saptanması, kıyıların kullanım yoğunluğu ve taşıma kapasitesinin belirlenmesi,

Kıyı boyunca yer alan plajların su kalitesini izlemeye yönelik düzenli bir programın oluşturulması,

Maden alanlarında topoğrafik yapıya uygun teknik ve biyolojik onarım yapılması,

Kent dokusu içinde yer alan açık yeşil alanların artırılması,

Araziden kaynaklanan altyapı ve üstyapı sorunlarının minimize edilmesi, gibi konular önem taşımaktadır.

Sonuç olarak; ekonomik-ekolojik hedeflere ulaşılmış sürdürülebilir yerleşme politikası ile mevcut doğal ve kültürel yapı korunarak insanlara ve diğer canlılara uygun yaşam ortamı oluşturulmalıdır. Planlarda kentsel rantları kontrol mekanizmaları oluşturulmalı, kentsel rantın kamu (merkezi ve yerel yönetimler, yerel birimler) ve özel sektör arasında kamu yararlı paylaşımı sağlanmalıdır. Şehirleşme politikalarına farklı açıdan bakılarak yeniden değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

[1] Özdemir F.Y., 2004, Beyşehir Gölü Sulak Alanlarının Ekolojik yerleşim planlaması açısından irdelenmesi, Selçuk Üniversitesi, FBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

[2] Özer A. Ö., Arapkirlioğlu K. ve ark., 1996, Plancı Gözüyle Kalkınma, Çevre ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (TMMOB Şehir Plancıları Odası ÇED Komisyonu Birinci Kitap), Ankara.

[3] Aksoylu S., 1995, Ekolojiye Yöneltilmiş Bütüleştirilmiş Planlama Metodolojisi: Polonya Örneği, Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası, S:1-2, Ankara.

[4] Keten M., 1998, 21. Yüzyıla Girerken Çevre Korumacılık ve Türkiye, Ankara.

[5] Turgut, N., 2001, Çevre Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara.

[6] Atabay, S., 1992, Çevreye Uyumlu Planlama Araçları ve Politikaları Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, 92.040, İstanbul.

[7] Atabay, S., 2001, Çevreye Duyarlı Yerel yönetimler, Uluslararası Sempozyum, 22-23 Şubat 2001, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, 02.002, İstanbul.

[8] 1/5000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu.

[9] İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Alanı ve Çevresinde; Tarım Sektörünün Gelişim Sürecinin Mekansal Boyutu İle Birlikte İncelenmesi ve Araştırılması, 2005

[10] www.worldbirds.org/v3/locationsummaryreportfc.php?id=10146 (2012)

[11] www.adalarmuzesi.com (2012)

[12] Adalar Belediyesi Sunumu, 2011

[13] T.C. Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, www.mgm.gov.tr (2012)

[14] Yalıtık F, Efe A ve Uzun A., 1993, İstanbul Adalarının Doğal ve Egzotik Bitkileri.